

УДК [338.43.02:502.131.1](477)

Ю.М. ЛОПАТИНСЬКИЙ, доктор економічних наук, професор
О.І. БУРИНСЬКА

Складові та пріоритети сталого розвитку аграрного сектору економіки: концептуально-теоретичний дискурс

Мета статті - поглибити науково-методичні положення і розробити практичні рекомендації щодо забезпечення сталого розвитку аграрного сектору національної економіки.

Методика дослідження. Методи: економіко-статистичний, соціологічних досліджень, економіко-математичного моделювання та порівняльного аналізу.

Результати дослідження. Систематизовано теоретико-методологічні засади концепції сталого розвитку з урахуванням особливостей її галузевої реалізації. Запропоновано розширення меж і принципів державно-приватного партнерства у секторі. Обґрунтовано пріоритетні напрями стратегії впровадження концепції сталого розвитку в аграрному секторі, які охоплюють сукупність факторів та послідовність етапів практичної реалізації з метою досягнення окреслених стратегічних орієнтирів.

Елементи наукової новизни. Удосконалено методичний підхід до оцінки сталості розвитку аграрного сектору через розрахунок інтегрального показника, що дало змогу визначити концептуальні засади гармонізації складових сталого розвитку аграрного сектору національної економіки за допомогою розробки імперативів побудови стратегії інклюзивного розвитку сектору в теоретичному та практичному контексті.

Практична значущість. Внесено пропозиції щодо підвищення сталості розвитку аграрного сектору, які можуть бути використані при розробці програм, заходів, напрямів загальнодержавного, регіонального та місцевого їх розвитку. Табл.: 1. Бібліогр.: 19.

Ключові слова: сталий розвиток, аграрний сектор, складові сталого розвитку, пріоритети, гармонізація, державно-приватне партнерство, стратегія.

Лопатинський Юрій Михайлович - доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри економіки підприємства та управління персоналом, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича (м. Чернівці, вул. Коцюбинського, 2)

E-mail: y.lopatynskyi@chnu.edu.ua

Буринська Оксана Ігорівна - асистент кафедри економіки підприємства та управління персоналом, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича (м. Чернівці, вул. Коцюбинського, 2)

E-mail: oksanasidliar@gmail.com

Постановка проблеми. Питання наукового розуміння необхідності імплементації концепції сталого розвитку в державну політику та особливості її впровадження в галузевому контексті вимагають формування нових і переосмислення існуючих підходів до їх пізнання. Забезпечення сталого розвитку аграрного сектору економіки ґрунтується на реалізації його багатофункціональної місії у цілому і гармонізації основних складових (економічної, соціальної й екологічної) зокрема. Формулювання та втілення парадигми сталого розвитку вітчизняного аграрного сектору допоможе подолати екологічну кризу, зменшити антропогенний вплив на довкілля, створення умов для соціально-

го та економічного добробуту населення, економічний розвиток і конкурентоспроможність сільськогосподарських товаровиробників, зміцнити позиції держави на міжнародній арені. Особливої актуальності набуває розробка напрямів гармонізації елементів сталого розвитку аграрного сектору національної економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні, методичні та практичні питання сталого розвитку з урахуванням особливостей аграрного сектору знайшли своє відображення у працях вітчизняних та іноземних науковців, серед них: М. Бешнасі [15], О. Бородіна [1], В. Геєць [9], Ф. Гірш [18], В. Горкавий [2], Х. Дейлі [16], М. Епплбі [14], Т. Зінчук [3], Ю. Лупенко [4], М. Малік [5], О. Павлов [6], О. Попова [7], І. Прокопа [9], П. Саблук [8], І. Серагельдін

© Ю.М. Лопатинський, О.І. Буринська, 2018

[19], П. Харді [17], М. Хвесик [11], О. Ходаківська [12], О. Шпикуляк [13] й багато ін. Однак глобальний характер концепції, дискусійність її сприйняття, необхідність урахування особливостей реалізації у національній економічній системі зумовлюють доцільність подальших наукових досліджень, зокрема з питань гарантування сталого розвитку, аналізу його складових і формування заходів щодо їх гармонізації в аграрному секторі.

Мета статті - поглибити науково-методичні положення і розробити практичні рекомендації щодо забезпечення сталого розвитку аграрного сектору національної економіки.

Виклад основних результатів дослідження. В аграрному виробництві постає питання вирішення комплексу проблем соціального та екологічного характеру, оскільки домінування лише економічних інтересів завдає непоправної шкоди довкіллю, впливає на якість життя громадян, опосередковано зменшує рівень продовольчої безпеки країни та в підсумку знищує національну безпеку держави. Поєднана взаємодія трьох основних складових (економічної, екологічної та соціальної) є дієвим напрямом забезпечення сталого розвитку аграрного сектору національної економіки.

Концепція сталого розвитку має виняткове значення для ефективного функціонування аграрного сектору національної економіки, чому сприяють кілька важливих факторів: 1) сільськогосподарські виробники є одними з основних споживачів природних ресурсів; 2) сільське господарство відіграє важливу роль у взаємодії між розвитком суспільства та довкіллям; 3) аграрний сектор багатофункціональний: виробляє харчові продукти (задовольняються пріоритетні потреби суспільства), а також непродовольчі товари (субститууючи невідновлювані природні ресурси); 4) галузь здійснює значний внесок у життєздатність сільських територій.

На основі системного підходу сталий розвиток аграрного сектору національної економіки визначається як процес його динамічного переходу на новий рівень функціонування. Економічна обґрунтованість, екологічна безпека і соціальна орієнтованість стають головними складовими забезпечення потреб у продовольстві та підвищення рівня

життя сільського населення з урахуванням дії сукупності факторів.

Сталий розвиток аграрного сектору варто розглядати як здатність суб'єктів господарювання безперервно рухатися та підтримувати раціональну пропорційність між чинниками відтворення і необхідними темпами розвитку в умовах невизначеності й мінливості зовнішнього середовища як тепер, так і в майбутньому, беручи до уваги при цьому відповідальність щодо створення належних соціальних умов і попередження забруднення довкілля.

Як відомо, концепція сталого розвитку насамперед охоплює три складові: економічну, соціальну та екологічну. Зв'язки між економічним, соціальним та екологічним елементами сталого розвитку в аграрному секторі окремо охарактеризовані та, певною мірою, взаємодоповнювані.

Сталий розвиток досяжний за умов гармонізації певних елементів, зокрема: економічної діяльності в аграрному секторі з екологічними наслідками для довкілля; стимулювання соціальної складової та формування попиту споживачів на екологічні товари; інклюзивності та дієвості інституційного середовища; інноваційності екологічності виробничих процесів з коригуванням взаємодії зовнішнього та внутрішнього середовища у напрямі ефективного застосування потенціалу аграрного сектору національної економіки.

Відповідно до головних складових, можна узагальнити базові цілі сталого розвитку аграрного сектору:

- забезпечення раціонального використання наявного природно-ресурсного потенціалу з урахуванням перспективних можливостей, що є основою економічної складової;

- зменшення деструктивного впливу екологічних екстерналій на довкілля та сільськогосподарські території (екологічна складова);

- соціальна складова гарантується підвищенням рівня зайнятості, доходів суб'єктів господарювання аграрного сектору. Також важливим є залучення до процесу поширення ідей сталого розвитку та формування усвідомлення участі окремого індивідууму за для досягнення загального результату.

Упровадження основ сталого розвитку на державному рівні відіграє важливу роль з огляду необхідності вирішення глобальних і

національних проблем. Першим кроком до визнання та імплементації основного орієнтира в державній політиці можна вважати поліпшену законодавчу базу, а також створення (наділення повноважними функціями) відповідної ланки у виконавчій владі, метою діяльності котрої була б розробка, організація, реалізація поставлених завдань і контроль у напрямі досягнення сталого розвитку.

Згідно із загальноприйнятими принципами сталого розвитку, тактична пріоритетність в аграрному секторі повинна ґрунтуватися на засадах гнучкості й адаптивності до мінливих умов зовнішнього середовища із запровадженням екологічної відповідальності суб'єктів господарювання та суспільства у цілому; раціонального використання природних ресурсів, що забезпечить конкурентоспроможність; застосування сучасних практик ведення сільського господарства; становлення світоглядної позиції з метою гарантування поступового руху в напрямі дотримання концепції сталого розвитку як стратегічної мети.

Аграрний сектор національної економіки розглядається як рушійна сила та одна з основних галузей імплементації концепції сталого розвитку. Україна має значний потенціал у даній сфері, тому за державного сприяння може стати впливовим гравцем на міжнародній арені. Задоволення економічної складової за рахунок високої рентабельності та прибутковості суб'єктів аграрного виробництва сприятиме розвитку економіки держави у цілому. Аграрний сектор є частиною загальної економічної системи країни та пов'язаний з іншими секторами економіки складними багатосторонніми зв'язками. Аналіз структури валового внутрішнього продукту як головного показника, що характеризує економічний розвиток країни, показує зміцнення позицій аграрного сектору. Дані засвідчують, що у 2016 р. вклад аграрного сектору в загальний обсяг ВВП (за виробничим методом) збільшився не лише у вартісному вимірі, а й частка у структурі ВВП також підвищилася до 11,6 %. Аграрний сектор посів третє місце за часткою ВВП країни, але, незважаючи на такі лідируючі позиції, аграрному сектору властиві недоліки, пов'язані з первинністю аграрного виробництва, низькою часткою доданої вартості та малоефективною технологічною структурою.

З погляду на забезпечення сталого розвитку аграрного сектору національної економіки вирішальне значення має формування умов і можливостей досягнення належного рівня сталості як завдяки державній підтримці, так і з урахуванням ресурсів і цільових установок окремих категорій сільськогосподарських виробників. Оцінка відповідного розподілу валової продукції дає змогу відслідковувати основні тенденції, що відбуваються в аграрному секторі. Так, упродовж 2000-2016 рр. першість у виробництві валової продукції сільського господарства зазнала змін – від господарств населення до сільськогосподарських підприємств.

Незважаючи на те, що частка валової продукції, виробленої господарствами населення, має тенденцію до зниження, проте роль зазначеної категорії господарств у розвитку аграрного сектору на даному етапі залишається важливою. Водночас спостерігаються істотні зміни за галузями сільськогосподарського виробництва. Так, у 2000 р. валова продукція галузі тваринництва, вироблена господарствами населення, у 3,8 раза перевищувала показники сільськогосподарських підприємств, однак під впливом загальних тенденцій до укрупнення сільськогосподарських підприємств ситуація змінюється. Оскільки селянські домогосподарства менш ресурсозабезпечені та мають незначні можливості для збільшення обсягів виробництва м'ясної та молочної продукції, інтенсивний розвиток тваринництва залежить, насамперед, від сільськогосподарських підприємств. Виробництво валової продукції у тваринництві загалом показує негативні тенденції, що зумовлено специфікою галузі, тому потребує державної підтримки. Разом із тим у рослинництві загрозливим є збільшення обсягів вирощування технічних культур, що виснажують ґрунт та ін.

Отже, аграрний сектор гарантує високі економічні результати у цілому, хоча за певними галузями та видами економічної діяльності показники значно гірші, також наявні коливання в окремі роки, зумовлені сукупністю факторів. Обмежує можливість висновків і відсутність вичерпних даних про фінансові результати діяльності господарств населення сільської місцевості. Проте, незважаючи на деяку неоднозначність оцінок, можна зробити висновок, що економічна складова є пріоритетом аграрного господа-

рювання, що визначає незбалансованість між елементами сталості розвитку.

Несприятливість загальних умов розширення спектру місць працевлаштування населення в сільській місцевості залишає на лідируючих позиціях саме аграрний сектор як головну сферу зайнятості та основне джерело соціального благополуччя селян. Зменшення кількості найманих працівників у аграрному секторі можна пояснити зменшенням обсягів випуску трудомісткої продукції сільськогосподарськими підприємствами (наприклад, у галузі тваринництва) та орієнтацією їх на вигідні ринкові культури (ріпак, соняшник тощо). Так, кількість найманих працівників зменшилась у 2016 р. на 17,0 % проти 2012 р. Зайнятість у господарствах населення в аграрному секторі теж мала знижуваний характер. Водночас частка зайнятих у цьому секторі щодо всього зайнятого населення в Україні є відносно стабільною.

Відбуваються позитивні соціальні зміни, збільшується рівень заробітної плати в аграрному секторі, а також її процентне відношення до середньої заробітної плати в Україні: якщо у 2010 р. ця частка становила 63,2 %, то в 2016 р. зросла до 80,9 % відповідно. Натомість за досліджуваний період середня частка оплати праці в загальних витратах на виробництво сільськогосподарських підприємств була близько 5,5 %. Тобто є певні ресурси зростання рівня оплати праці в сільському господарстві та, відповідно, частки у витратах. Також підвищуються доходи господарств населення, зайнятих у виробництві сільськогосподарської продукції. Тим не менше, соціальне забезпечення громадян сільської місцевості, умови праці залучених в аграрне виробництво здебільшого залишаються на низькому рівні.

Важливим чинником, який визначає добробут господарств населення у сільській місцевості, є сукупні запаси сільських домогосподарств. Структура надходжень домогосподарств має певне розшарування. Так, переважну частку вони отримують за рахунок оплати праці.

Вагому частку надходжень домогосподарств у сільській місцевості становлять соціальні виплати, що характеризує високу залежність від такого виду доходів, а також зумовлено старінням сільського населення. Доходи від продажу сільськогосподарської

продукції займають близько 10,0 %, що формує ситуацію, коли реалізація вироблених товарів не є основною запорукою добробуту сільських домогосподарств. Також це опосередковано підтверджує, що домінуючий обсяг продукції, яка виробляється господарствами населення, використовується ними ж для власного споживання. Це загалом не сприяє ні економічному, ні соціальному розвитку села чи аграрного сектору, не стимулює сталості розвитку.

Сільські домогосподарства займають провідне місце не лише в економічній та соціальній сферах, які гарантують сталий розвиток в аграрному секторі, але і безпосередньо пов'язані з екологічною складовою. Проте, на відміну від сільськогосподарських підприємств, негативний вплив господарств населення на довкілля важко оцінити. Опитування представників господарств населення сільської місцевості Чернівецької області підтверджує відсутність знань щодо дієвості концепції сталого розвитку, а також неготовність нести певні фінансові витрати для поліпшення екологічної ситуації на своїй територіальній одиниці. Це пов'язано як з матеріальною неспроможністю виділяти кошти на екологічні цілі, так і неусвідомленістю свого місця та втручання в екологічну ситуацію даної місцевості. Окремо варто відзначити, що все ж таки, незважаючи на бажання витратити кошти на екологічні потреби, представників господарств населення екологічна ситуація турбує. Так, у Чернівецькій області найбільше занепокоєні вирубкою лісів (65,4 %), шкідливими небезпечними викидами в атмосферу (42,3 %) та якістю води (50,0 %). Зазначене вимагає обґрунтування можливостей забезпечення активної участі господарств населення сільської місцевості в ознайомленні з концепцією сталого розвитку з урахуванням їхньої самооцінки факторів покращання екологічної ситуації, також загалом посилює доказовість необхідності залучення інформаційно-просвітницької діяльності стосовно екологічної складової сталого розвитку аграрного сектору.

У цілому аграрний сектор має вплив на екологічну ситуацію у країні, оскільки у виробничій діяльності суб'єкти сектору безпосередньо використовують природні ресурси. Сукупність факторів (зокрема, забруднення на фоні збільшення розораності ґрунтів, неоптимальне внесення мінеральних добрив,

зменшення застосування органічних добрив) зумовлює зниження вмісту гумусу та погіршення якості ґрунтів. Безконтрольність призводить до несприятливих екологічних наслідків. Як відомо, неконтрольоване внесення мінеральних добрив, окрім пригнічення рослин, має деструктивний вплив на якість отриманої продукції (збільшення концентрації нітратів у продуктах харчування), призводить до забруднення земель, поверхневих вод, а також підземних вод. Тому необхідність збалансованого використання добрив чітко пов'язана з економічною та екологічною складовими. З одного боку, застосування добрив не дає ґрунту виснажуватись і забезпечує більшу врожайність, що сприяє задоволенню економічних інтересів суб'єкта господарювання, а з іншого боку, призводить до негативних наслідків для довкілля при недотриманні науково обґрунтованих нормативів застосування. Натомість господарства населення неспроможні здійснювати додаткові витрати задля збереження навколишнього середовища, водночас органічні добрива частіше використовуються саме домогосподарствами. Відтак варто зауважити, що вплив галузі тваринництва на довкілля також неоднозначний.

Стан екологічної складової сталого розвитку є несприятливим та потребує проведення комплексу заходів, серед яких: активізація розповсюдження інформації щодо необхідності врахування екологічних передумов, а не лише економічної вигоди суб'єктами господарської діяльності, у тому числі господарствами населення; державна підтримка впровадження аграрних заходів з метою відновлення якості ґрунтів, що сприятиме підвищенню родючості; посилення контролю за дотриманням екологічних вимог і здійсненням природозберігаючих і ресурсовідновних заходів; стимулювання органічного землеробства; преференційність інвестицій та інновацій в аграрному секторі.

Отже, негативним залишається факт, що найбільша увага у процесі аграрного виробництва приділяється економічній складовій з недостатньою увагою до соціальних та екологічних умов їх розвитку. З метою аналітичної оцінки рівня сталого розвитку аграрного сектору нами проведено розрахунок інтегрального показника сталості та ступеня гармонізації окремих складових. Для цього

були виокремлені певні етапи та складові дослідження, визначені на основі методичних узагальнень.

Авторська оцінка сталості розвитку аграрного сектору через розрахунок інтегрального показника ($I_{\text{срс}}$) за 2013-2016 рр. дала змогу визначити рівень окремих складових сталого розвитку та ступінь їх гармонізації ($G_{\text{срс}}$) у динаміці, а також побудувати рейтинг областей України за параметром сталості. У загальній динаміці простежується тенденція до поліпшення даних показників. Для наочності відображення територіального розподілу одержані результати за 2016 р. подано в табл. Інтегральний індекс сталого розвитку аграрного сектору України варіює за регіонами у межах від 0,14 до 0,37 (за максимального значення 1,0). Найвищий рівень сталості розвитку аграрного сектору мають три області: Черкаська, Київська та Вінницька. Центральній частині України притаманний рівень розвитку нижче середнього. Останніми стали Донецька та Луганська області з низьким рівнем сталого розвитку аграрного сектору, що пов'язано, насамперед з геополітичними особливостями регіону (проведення АТО та ін.).

У цілому послаблення загальної політики сталого розвитку в окремих областях України зумовлює спад як економічної, соціальної та екологічної складових, так і ступеня їх гармонізації. За нашими розрахунками зроблено висновок, що за складних умов нині спостерігається своєрідний «відхід» від соціальної та екологічної проблематики з концентрацією пріоритетів на економічній складовій. Також простежується зменшення ступеня гармонізації сталого розвитку аграрного сектору зі зниженням рівня інтегрального показника за окремими областями.

Запропонований інтегральний показник сталого розвитку має синтетичний характер, його визначення актуальне з позиції ухвалення виважених управлінських рішень, які впливатимуть на швидкий та стратегічний результат діяльності в аграрному секторі України. Дані проведеного обчислення можуть стати інформаційно-аналітичною основою виокремлення пріоритетів і розробки напрямів стратегій розвитку як аграрного сектору та сільських територій, так і регіональних програм.

Рейтинг областей за розрахованим інтегральним показником сталого розвитку аграрного сектору України та ступенем його гармонізації, 2016 р.

№	Область	Показник*	Показник**	№	Область	Показник*	Показник**
1	Черкаська	0,37	0,80	13	Хмельницька	0,24	0,49
2	Київська	0,36	0,80	14	Полтавська	0,24	0,59
3	Вінницька	0,36	0,81	15	Сумська	0,23	0,56
4	Дніпропетровська	0,34	0,78	16	Херсонська	0,23	0,49
5	Львівська	0,33	0,61	17	Одеська	0,23	0,62
6	Івано-Франківська	0,32	0,65	18	Кіровоградська	0,21	0,47
7	Чернівецька	0,32	0,65	19	Чернігівська	0,20	0,52
8	Волинська	0,31	0,67	20	Тернопільська	0,20	0,35
9	Рівненська	0,29	0,51	21	Закарпатська	0,19	0,44
10	Харківська	0,28	0,68	22	Миколаївська	0,19	0,44
11	Житомирська	0,26	0,48	23	Луганська	0,16	0,31
12	Запорізька	0,25	0,59	24	Донецька	0,14	0,48

Примітка. * - інтегральний індекс сталого розвитку аграрного сектору; ** - ступінь гармонізації сталого розвитку аграрного сектору.

Джерело: Розраховано авторами.

Рекомендовані заходи з позиції економічного, екологічного та соціального розвитку стосуються таких елементів:

- впровадження новітніх технологій ведення сільського господарства з адаптацією їх до регіональних особливостей, що, як результат, сприятиме підвищенню ефективності виробництва (збільшення врожайності, зростання продуктивності галузі тваринництва);

- поліпшення якості виробленої продукції, що збільшить рівень конкурентоспроможності як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринку;

- стимулювання органічного землеробства як засобу покращення екологічної складової.

Як один з основних напрямів побудови ефективної стратегії сталого розвитку аграрного сектору розглядаємо його екологізацію. Екологізацію аграрного сектору в умовах забезпечення його сталого розвитку необхідно розуміти як діяльність, що передбачає виробництво екологічно безпечної сільськогосподарської продукції з одночасним зменшенням екодеструктивного впливу на довкілля і з проведенням заходів, спрямованих на відтворення природних ресурсів. Отже, процес планування сільськогосподарського виробництва та господарської діяльності в аграрному секторі повинен здійснюватися згідно з головними напрямками екологізації з огляду на окремі стадії виробництва. Це дасть можливість розробити ефек-

тивні заходи щодо вирішення екологічних проблем аграрного сектору, що впливатиме на економічний розвиток у цілому.

Сталість розвитку аграрного сектору та забезпечення стійкості відтворювальних процесів і досягнення фінансового саморозвитку також вимагають покращення та стабілізації нормативно-правової бази, фінансової і податкової систем у контексті економічної складової.

Метою стратегії сталого розвитку аграрного сектору є гарантування продовольчої безпеки держави, що ґрунтується на формуванні внутрішньої та зовнішньої конкурентоспроможності галузі, що в подальшому стане запорукою соціально-економічного розвитку та відсутності екологічної небезпеки не тільки для сільського, а й міського населення. При розробці стратегії сталого розвитку аграрного сектору необхідно брати до уваги регіональні особливості. В основу покладено досягнення стратегічного орієнтиру через послідовну реалізацію елементів структури стратегії. При цьому важливою умовою є раціональна взаємодія аграрної системи із зовнішнім середовищем.

Ефективність запровадження концепції сталого розвитку аграрного сектору залежить від урахування беззастережного підпорядкування. Акумуляція знань з агрономіки, біофізики та соціології - важливі засади та необхідна умова ухвалення рішень у досягненні компромісів між зацікавленими

сторонами аграрного сектору в забезпеченні сталості.

З метою сприяння сталості розвитку аграрного сектору та гармонізації його складових пропонується використання державно-приватного партнерства як дієвого інструмента вирішення конфліктів заінтересованих сторін. Державно-приватне партнерство в аграрному секторі національної економіки слід удосконалювати у триєдності підходів за такими напрямками: 1) у широкому розумінні - як форму будь-якої співпраці або об'єднання між приватними та державними структурами; 2) у проектному підході - як форму спільної праці між приватними та державними структурами в межах проекту з розподілом повноважень, прав, обов'язків і спільним фінансуванням; 3) в інституційному підході - як інституцію, сукупність норм і правил функціональної взаємодії між державними та приватними структурами.

Очікувані результати, пов'язані із застосуванням наведених у дослідженні рекомендацій, забезпечать збільшення за основними складовими сталого розвитку та позитивно вплинуть на реалізацію самої концепції. Отже, буде досягнуто економічну обґрунтованість, екологічну безпеку та соціальну орієнтованість функціонування аграрного сектору в гармонічній єдності, та, як наслі-

док, підвищення рівня життя сільського та міського населення.

Висновки. Сталий розвиток можливий за умов формування тривалої єдності та взаємозв'язку щодо відтворення виробничого потенціалу, людських ресурсів та природного середовища. Вирішальну роль у забезпеченні сталості розвитку аграрного сектору та його окремих галузей відіграє коригування впливів зовнішніх і внутрішніх факторів, а також врахування необхідності поєднання залучених складових. Тому сталий розвиток треба сприймати не як подолання антропогенних проблем, але і як підґрунтя до найефективнішого використання потенціалу сектору.

Формування стратегії сталого розвитку аграрного сектору має ґрунтуватися на врахуванні сукупності факторів та охоплювати послідовність етапів з метою досягнення стратегічних напрямів, економічної результативності, соціальної значимості, екологічної безпеки аграрного сектору національної економіки, в основі яких запровадження державно-приватного партнерства, побудову якого зведено у три основні етапи: 1) розробка, 2) імплементація, 3) адаптація й оцінка результатів, втілення яких базується на засадах і принципах системного підходу.

Список бібліографічних посилань

1. Бородіна О. М. Науково-прикладні засади реконструктивного розвитку сільського господарства та села в Україні. *Економіка і прогнозування*. 2016. № 4. С. 70-80.
2. Горкавий В. Використання рейтингових принципів для аналізу соціально-економічного стану сільських районів. *Статистика України*. 2004. № 1. С. 91-94.
3. Зінчук Т., Фаріон Л. Методика оцінки сталого розвитку сільських територій. *Інноваційна економіка*. 2017. № 3-4 (68). С. 94-99.
4. Лупенко Ю. О. Формування перспективної моделі сільського господарства. *Економіка АПК*. 2012. № 11. С. 10-14.
5. Малік М. Й., Шпикуняк О. Г. Розвиток аграрного підприємництва в умовах інституціональних трансформацій. *Економіка АПК*. 2017. № 2. С. 5-16.
6. Павлов О. І. Агроекономічний, фізіоекономічний, соціоекономічний та руралістичний підходи до дослідження сільських територій. *Економіка АПК*. 2016. № 1. С. 56-63.
7. Попова О. Л. Сталий розвиток агросфери України: політика і механізми. НАН України, Ін-т економіки та прогнозування. К., 2009. 352 с.
8. Саблук П. Т. Стан і напрями розвитку аграрної реформи. *Економіка АПК*. 2015. № 2. С. 10-17.
9. Соціоекономічна модернізація аграрного сектору України (концептуальні положення); Геєць В., Прокопа І. та ін. *Економіка України*. 2011. № 12. С. 4-14.
10. Стратегія сталого розвитку України до 2030 року (Проект 2017).- URL : <http://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/library/sustainable-development-report/Sustainable-Dev-Strategy-for-Ukraine-by-2030.html> (дата звернення: 31.11.2017).

References

1. Borodina, O.M. (2016). *Naukovo-prykladni zasady rekonstruktyvnoho rozvytku silskoho hospodarstva ta sela v Ukraini* [Scientific and applied fundamentals of reconstructive development of agriculture and rural areas in Ukraine]. *Ekonomika i prohnozuvannia*, 4, pp. 70-80 [In Ukrainian].
2. Horkavyy, V. (2004). *Vykorystannia reitynhovykh pryntsyypiv dlia analizu sotsialno-ekonomichnoho stanu silskykh raioniv* [Use of rating principles for the analysis of socio-economic status of rural areas]. *Statystyka Ukrainy*, 1, pp. 91-94 [In Ukrainian].
3. Zinchuk, T., & Fariion, L. (2017). *Metodyka otsinky staloho rozvytku silskykh terytorii* [Methods of rural areas sustainable development assessing]. *Innovatsiina ekonomika*, 3-4 (68), pp. 94-99 [In Ukrainian].
4. Lupenko, Yu. (2012). *Formuvannia perspektyvnoi modeli silskoho hospodarstva* [Formation of a perspective model of agriculture]. *Ekonomika APK*, 11, pp. 10-14 [In Ukrainian].
5. Malik, M., & Shpykuliak, O. (2017). *Rozvytok ahrarnoho pidpriemnytstva v umovakh instytutsionalnykh transformatsii* [Development of agrarian entrepreneurship in conditions of institutional transformations]. *Ekonomika APK*, 2, pp. 5-16 [In Ukrainian].
6. Pavlov, O. (2016). *Ahroeconomichnyi, fizioekonomichnyi, sotsioekonomichnyi ta ruralistychnyi pidkhody do doslidzhennia silskykh terytorii* [Agroeconomic, physio-economic, socio-economic and ruralistic approaches to research of rural territories]. *Ekonomika APK*, 1, pp. 56-63 [In Ukrainian].

11. Хвесик М. А., Хвесик Ю. М. Сталий розвиток території як основа стратегії розвитку аграрного сектору. *Економіка АПК*. 2013. № 1. С. 66-76.
12. Ходаківська О. В. Екологізація аграрного виробництва: монографія. Київ : ННЦ «ІАЕ», 2015. 350 с.
13. Шпикуляк О. Г., Мазур Г. Ф. Інституційні засади та соціально-економічні детермінанти стимулювання сталого розвитку сільських територій: теоретичний аспект. *Науковий вісник Чернівецького університету : Збірник наук. праць. Економіка*. 2015. Вип. 730-731. С. 21-25.
14. Appleby M. C. Sustainable agriculture is humane, humane agriculture is sustainable. *Journal of Agricultural and Environmental Ethics*. 2005. Vol. 18. P. 293-303.
15. Behnassi M., Shabbir A. *Science, Policy and Politics of Modern Agricultural System*. New York : Springer Verlag, 2014. 379 p.
16. Daly H. *Beyond Growth: The Economics of Sustainable Development*. Beacon Press. Boston, 1996. 264 p.
17. Hardi P., Zdan T. *Assessing Sustainable Development - Principles in Practice*. International Institute for Sustainable Development. Winnipeg, 1997. 175 p.
18. Hirsch F. *The social limits to growth*. Routledge & Kegan Paul. London, 1976. 208 p.
19. Serageldin I., Steer A. *Making Development Sustainable: From Concepts to Action*. World Bank. Washington. 1994. 40 p.
7. Popova, O.L. (2009). *Stalyi rozvytok ahrosfery Ukrainy: polityka i mekhanizmy* [Sustainable development of the agrosphere of Ukraine: policies and mechanisms]. Kyiv: In-t ekonomiky ta prohnozuvannia NAN Ukrainy [In Ukrainian].
8. Sabluk, P. (2015). Stan i napriamy rozvytku ahrarnoi reform [State and trends in the development of agrarian reform]. *Ekonomika APK*, 2, pp. 10-17 [In Ukrainian].
9. Heiets, V., Yurchyshyn, V., Borodina, O., & Prokopa, I. (2011). Sotsioekonomichna modernizatsiia ahrarnoho sektoru Ukrainy (kontseptualni polozhennia) [Socioeconomic modernization of the agricultural sector of Ukraine (conceptual provisions)]. *Ekonomika Ukrainy*, 12, pp. 4-14 [In Ukrainian].
10. Stratehiia staloho rozvytku Ukrainy do 2030 roku (Proekt 2017) [The Strategy of sustainable development of Ukraine up to 2030 (Project 2017)]. Retrieved from: <http://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/library/sustainable-development-report/Sustainable-Dev-Strategy-for-Ukraine-by-2030.html> [In Ukrainian].
11. Khvesyk, M., & Khvesyk, Yu. (2013). Stalyi rozvytok terytorii yak osnova stratehii rozvytku ahrarnoho sektoru [Sustainable development of territories as the basis of the strategy of agrarian sector development]. *Ekonomika APK*, 1, pp. 66-76 [In Ukrainian].
12. Khodakivska, O. (2015). *Ekolohizatsiia ahrarnoho vyrobnytstva: monohrafiia* [Ecologization of agrarian production: monograph]. Kyiv: NNTs "IAE" [In Ukrainian].
13. Shpykuliak, O.H., & Mazur, H.F. (2015). Instytutsiini zasady ta sotsialno-ekonomichni determinanty stymuliuвання staloho rozvytku silskykh terytorii: teoretychnyi aspekt [Institutional framework and socio-economic determinants of stimulation of sustainable development of rural territories: theoretical aspect]. *Naukovyi visnyk Shchernihivets'koho universytetu : Zbirnyk nauk. prats. Ekonomika*, 730-731. pp. 21-25 [In Ukrainian].
14. Appleby, M.C. (2005). Sustainable agriculture is humane, humane agriculture is sustainable. *Journal of Agricultural and Environmental Ethics*, 18, pp. 293-303 [In English].
15. Behnassi, M., & Shabbir, A. (2014). *Science, policy and politics of modern agricultural system*. New York: Springer Verlag [In English].
16. Daly, H. (1996). *Beyond growth: the economics of sustainable development*. Boston: Beacon Press [In English].
17. Hardi, P., & Zdan, T. (1997). *Assessing sustainable development - principles in practice*. Winnipeg: International Institute for Sustainable Development [In English].
18. Hirsch, F. (1976). *The social limits to growth*. London: Routledge & Kegan Paul [In English].
19. Serageldin, I., & Steer, A. (1994). *Making development sustainable: from concepts to action*. Washington: World Bank [In English].

Lopatynskiy Yu.M., Burynska O.I. *Components and priorities of sustainable development of the agrarian sector of the economy: conceptual and theoretical discourse*

The purpose of the article is to deepen the scientific and methodological provisions and develop practical recommendations for sustainable development of the agrarian sector of the national economy.

Research methodology. In the research process have been used the following scientific methods: economic-statistical, sociological research, economic-mathematical modeling and comparative analysis.

Research results. The theoretical and methodological principles of the sustainable development concept have been systematized taking into account the peculiarities of its sectoral implementation. The methodical approach to assessing the sustainability of the agrarian sector through the calculation of the integral indicator has been improved, which allowed determining the level of the individual components of sustainable development and the degree of their harmonization in dynamics, as well as construction of the rating of Ukrainian regions according to the sustainability parameter. The expansion of the boundaries and principles of public-private partnership in the sector has been proposed. The priority directions of the strategy of implementation of the concept of sustainable development in the agrarian sector, which cover a set of factors and a sequence of stages of practical implementation, have been substantiated in order to achieve the stated strategic guidelines.

Elements of scientific novelty. The methodical approach to assessing the sustainability of the agrarian sector development through the calculation of the integral indicator has been improved. This allowed defining the conceptual foundations for harmonization of the components of sustainable development of the national economy agrarian sector by working out the imperatives for constructing a strategy for the inclusive development of the agrarian sector in the theoretical and practical context.

Practical significance. Proposals on increasing the sustainability of agrarian sector development that can be used in elaboration of programs, measures, directions of national, regional and local agrarian growth have been presented. *Tabl.: 1. Refs.: 19.*

Keywords: sustainable development, agrarian sector, components of sustainable development, priorities, harmonization, public-private partnership, strategy.

Lopatynskiyi Yurii Mykhalovch - doctor of economic sciences, professor, head of the department of enterprise economics and human resource management, Yuriy Fedkovich Chernivtsi National University (2, Kotsyubynskoho Street, Chernivtsi)

E-mail: y.lopatynskiyi@chnu.edu.ua

Burynska Oksana Ihorivna - assistant of the department of enterprise economics and human resource management, Yuriy Fedkovich Chernivtsi National University (2, Kotsyubynskoho Street, Chernivtsi)

E-mail: oksanasidliar@gmail.com

Лопатинский Ю.М., Буринская О.И. Составляющие и приоритеты устойчивого развития аграрного сектора экономики: концептуально-теоретический дискурс

Цель статьи - углубить научно-методические положения и разработать практические рекомендации по обеспечению устойчивого развития аграрного сектора национальной экономики.

Методика исследования. Методы: экономико-статистический, социологических исследований, экономико-математического моделирования и сравнительного анализа.

Результаты исследования. Систематизированы теоретико-методологические основы концепции устойчивого развития с учетом особенностей ее отраслевой реализации. Предложено расширение пределов и принципов государственно-частного партнерства в секторе. Обоснованы приоритетные направления стратегии внедрения концепции устойчивого развития в аграрном секторе, охватывающие совокупность факторов и последовательность этапов практической реализации с целью достижения предложенных стратегических ориентиров.

Элементы научной новизны. Усовершенствован методический подход к оценке устойчивости развития аграрного сектора путем расчета интегрального показателя, что даст возможность охарактеризовать концептуальные основы гармонизации составляющих устойчивого развития аграрного сектора национальной экономики посредством разработки императивов построения стратегии инклюзивного развития сектора в теоретическом и практическом контексте.

Практическая значимость. Внесены предложения по повышению устойчивости развития аграрного сектора, которые могут быть использованы при разработке программ, мер, направлений общегосударственного, регионального и местного их развития. Табл.: 1. Библиогр.: 19.

Ключевые слова: устойчивое развитие, аграрный сектор, составляющие устойчивого развития, приоритеты, гармонизация, государственно-частное партнерство, стратегия.

Лопатинский Юрий Михайлович - доктор экономических наук, профессор, заведующий кафедрой экономики предприятия и управления персоналом, Черновицкий национальный университет имени Юрия Федьковича (г. Черновцы, ул. Коцюбинского, 2)

E-mail: y.lopatynskiyi@chnu.edu.ua

Буринская Оксана Игоревна - ассистент кафедры экономики предприятия и управления персоналом, Черновицкий национальный университет имени Юрия Федьковича (г. Черновцы, ул. Коцюбинского, 2)

E-mail: oksanasidliar@gmail.com

Стаття надійшла до редакції 20.05.2018 р.

Фахове рецензування: 22.05.2018 р.

Бібліографічний опис для цитування:

Лопатинський Ю. М., Буринська О. І. Складові та пріоритети сталого розвитку аграрного сектору економіки: концептуально-теоретичний дискурс. *Економіка АПК*. 2018. № 6. С. 94 – 102.

*

UDC 330.338

**V.O. IVANCHENKO, candidate of economic sciences,
associate professor (docent), competitor for doctor`s degree**

The origin and evolution of the concept of “sustainable development”

The purpose of the article is to study the process of the origin, formation and evolution of the concept of sustainable development and to consider its essence, as well as to cover various viewpoints on this problem of the Ukrainian scientists and to output a combined single definition.

Research methodology. In the research process have been used such scientific methods as: comparison, analysis, synthesis, generalization.

Research results. It has been found that in the Ukrainian scientific thinking there are a large number of definitions of the concept of “sustainable development”. Every scientist has his own approach to the interpretation of this concept, speaking about the stability of development, the sustainability of development or the balance of development. They characterize it

---

© V.O. Ivanchenko, 2018

Lopatynskiyi Yurii Mykhalovch - doctor of economic sciences, professor, head of the department of enterprise economics and human resource management, Yuriy Fedkovich Chernivtsi National University (2, Kotsyubynskoho Street, Chernivtsi)

E-mail: y.lopatynskiyi@chnu.edu.ua

Burynska Oksana Ihorivna - assistant of the department of enterprise economics and human resource management, Yuriy Fedkovich Chernivtsi National University (2, Kotsyubynskoho Street, Chernivtsi)

E-mail: oksanasidliar@gmail.com

Лопатинский Ю.М., Буринская О.И. Составляющие и приоритеты устойчивого развития аграрного сектора экономики: концептуально-теоретический дискурс

Цель статьи - углубить научно-методические положения и разработать практические рекомендации по обеспечению устойчивого развития аграрного сектора национальной экономики.

Методика исследования. Методы: экономико-статистический, социологических исследований, экономико-математического моделирования и сравнительного анализа.

Результаты исследования. Систематизированы теоретико-методологические основы концепции устойчивого развития с учетом особенностей ее отраслевой реализации. Предложено расширение пределов и принципов государственно-частного партнерства в секторе. Обоснованы приоритетные направления стратегии внедрения концепции устойчивого развития в аграрном секторе, охватывающие совокупность факторов и последовательность этапов практической реализации с целью достижения предложенных стратегических ориентиров.

Элементы научной новизны. Усовершенствован методический подход к оценке устойчивости развития аграрного сектора путем расчета интегрального показателя, что даст возможность охарактеризовать концептуальные основы гармонизации составляющих устойчивого развития аграрного сектора национальной экономики посредством разработки императивов построения стратегии инклюзивного развития сектора в теоретическом и практическом контексте.

Практическая значимость. Внесены предложения по повышению устойчивости развития аграрного сектора, которые могут быть использованы при разработке программ, мер, направлений общегосударственного, регионального и местного их развития. Табл.: 1. Библиогр.: 19.

Ключевые слова: устойчивое развитие, аграрный сектор, составляющие устойчивого развития, приоритеты, гармонизация, государственно-частное партнерство, стратегия.

Лопатинский Юрий Михайлович - доктор экономических наук, профессор, заведующий кафедрой экономики предприятия и управления персоналом, Черновицкий национальный университет имени Юрия Федьковича (г. Черновцы, ул. Коцюбинского, 2)

E-mail: y.lopatynskiyi@chnu.edu.ua

Буринская Оксана Игоревна - ассистент кафедры экономики предприятия и управления персоналом, Черновицкий национальный университет имени Юрия Федьковича (г. Черновцы, ул. Коцюбинского, 2)

E-mail: oksanasidliar@gmail.com

Стаття надійшла до редакції 20.05.2018 р.

Фахове рецензування: 22.05.2018 р.

Бібліографічний опис для цитування:

Лопатинський Ю. М., Буринська О. І. Складові та пріоритети сталого розвитку аграрного сектору економіки: концептуально-теоретичний дискурс. *Економіка АПК*. 2018. № 6. С. 94 – 102.

*

UDC 330.338

V.O. IVANCHENKO, candidate of economic sciences, associate professor (docent), competitor for doctor`s degree

The origin and evolution of the concept of “sustainable development”

The purpose of the article is to study the process of the origin, formation and evolution of the concept of sustainable development and to consider its essence, as well as to cover various viewpoints on this problem of the Ukrainian scientists and to output a combined single definition.

Research methodology. In the research process have been used such scientific methods as: comparison, analysis, synthesis, generalization.

Research results. It has been found that in the Ukrainian scientific thinking there are a large number of definitions of the concept of “sustainable development”. Every scientist has his own approach to the interpretation of this concept, speaking about the stability of development, the sustainability of development or the balance of development. They characterize it

---

© V.O. Ivanchenko, 2018